

Terminologia arhitecturii în raport cu limba comună

Bianca GEMAN

Universitatea Tehnică de Construcții București

Abstract

La terminologie de l'architecture est d'un grand intérêt pour les diverses catégories d'un public plus ou moins spécialisés, ce qui facilite la relation entre le langage de l'architecture et de la langue générale. Beaucoup de termes, qui sont largement utilisés dans les médias et dans la langue générale, donnent l'impression que leur sens spécialisé est facile à décoder, mais ce n'est pas toujours vrai. La relation entre le langage de l'architecture et la langue générale est complexe, aux multiples facettes et avec des résultats qui sont importantes et pertinentes pour le langage de l'architecture.

Cuvinte cheie

lexic specializat, emițător și receptor, limbajul arhitecturii, limba comună.

Sintagmele *lexic comun/lexic specializat* și *mișcarea lexicului specializat*, desemnează o diversitate a formelor de extindere a termenilor specializați în limba comună. Termenii consacrați pentru acest transfer sunt “democratizarea cunoștințelor” sau “laicizarea științelor”. Fenomenele lingvistice rezultate sunt *determinologizarea*, *vulgarizarea* sau *banalizarea termenilor* sau o *dinamică lexico-semantică*. Unitatea și diversitatea sunt caracteristici ale lexicului specializat în raport cu lexicul comun.

Limbajul arhitecturii este un limbaj specializat, având propriile sale particularități, cu o mare deschidere către tipuri variate de public, cu grade de specializare diferite. Explicarea termenilor este absolut necesară și se poate realiza prin mai multe metode: fie cu ajutorul dicționarului, unde se precizează definiția termenului specializat, fie prin prezența mărcii diastratice din dicționar, care încadrează termenul respectiv într-un anumit domeniu științific, fie prin analiza unor structuri sintagmatice, a căror analiză contribuie la decodarea sensului specializat.

În funcție de relațiile ce se stabilesc între *limbajul arhitecturii* și *limba comună*, se pot delimita clase de termeni și se poate arăta dinamica sensului acestora. Delimitările contextuale, de tip sintagmă,

contribuie la caracterizarea acestei dinamici.

Schimbul de termeni dintre *limbajul arhitecturii* și *limba comună* furnizează date importante, referitoare la aspecte ale vulgarizării la nivelul limbajului analizat.

În această prezentare ne vom opri doar la unul din aspectele raportului *limbajului arhitecturii-limbă comună* și anume la modul în care *limba comună* contribuie la precizarea sensului unor termeni din *arhitectură*, înregistrați de dicționare, dar insuficient clarificați, iar pe de altă parte, la impunerea unor termeni de *arhitectură*, ignorați de dicționare prin intermediul textelor de presă.

Determinologizarea este interpretată în sens larg ca “diluția” sensului specializat care însoțește orice trecere a unui termen în limba comună. Gradul de determinologizare depinde de mai mulți factori. Determinologizarea este mai mică (parțială) în cazul unor termeni tehnici care au fost asimilați de lexicul comun, precum ACOPERIȘ, BOLTĂ, MEDALION. Frecvența termenilor respectivi și identificarea unui referent concret accesibil facilitează asimilarea termenului și păstrarea nodului dur al sensului specializat cu valoarea lui denotativă.

ACOPERIȘ care desemnează “ansamblul elementelor ce constituie partea superioară a unei construcții, destinat să închidă spațiile de dedesubt și să le protejeze de intemperii” este hiperonim pentru sintagmele hiponimice desemnând “diferite tipuri de ACOPERIȘURI: ACOPERIȘ ÎN PUPITRU, ~ÎN DOUĂ APE, ~ÎN PATRU APE, ~MANSARDAT, ~ÎN TERASĂ, ~ARTICULAT”. Exprimarea care reia în sintagmele hiponimice hiperonimul, este susținută și de definiții. De exemplu, în definiția hiponimului ACOPERIȘ ÎN PUPITRU din *Dicționarul de artă*, se specifică relația cu hiperonimul: “acoperiș cu o singură pantă”.

BOLTĂ desemnează fie s.1- “zidărie sau construcție cu partea superioară arcuită în formă de semicerc sau numai bombată în sus”, fie s.2 - “încăpere, gang sau galerie subterană cu tavanul arcuit” fie s.3 - “construcție de lemn sau de vergele de fier în formă de arc, care servește de sprijin plantelor agățătoare”. Distanța semantică dintre sensurile termenului BOLTĂ, este mică, distincția realizându-se numai contextual.

MEDALION este un termen utilizat în diverse limbaje de specialitate, prin particularizarea, în funcție de domeniu, a unui sens abstract din LC:

s.1 - “bijuterie de formă rotundă sau ovală, care încadrează sau închide între două capace o fotografie, o pictură, o șuviță de păr

etc. și care se poartă de obicei la gât”.

s.2 - “element decorativ de formă circulară sau ovală, folosit în arhitectură, mobilier etc. și cuprinzând un basorelief, o inscripție, un portret etc”.

s.3 - “scriere literară în proză de mici dimensiuni, pe o anumită temă, în care sunt schițate trăsăturile fundamentale ale vieții și operei unei personalități, adesea urmată de exemplificări din opera acesteia.”

Termenul ORNAMENTICĂ, are ca punct de plecare LC, primul sens furnizat de DEXI este “mod specific unui popor sau unui stil de a concepe și a dispune ornamentele în arhitectură și în arta aplicată”, după care s-a evidențiat în diverse limbaje de specialitate în care este folosit, precum în domeniul muzical, “totalitatea sunetelor care împodobesc linia melodică inițială.”

Banalizarea termenilor științifici, este înțeleasă ca utilizare figurată (metaforică) a unui termen, cu o “deviație” semantică care duce nu numai la determinologizare în grad maxim, ci și la dezvoltarea unor sensuri noi, conotative. Aceste sensuri reprezintă o reală extindere și asimilare a termenului în lexicul comun. Sensul conotativ rezultat este condiționat de apariția în alte contexte, specifice și repetabile, care îl impun prin frecvența în comunicarea obișnuită. În timp, valoarea conotativă se poate estompa, tot așa cum relația cu sensul specializat de la care s-a pornit nu mai este stabilită explicit în numeroase cazuri.

Acest fenomen, reprezentativ în limba română actuală, a fost studiat sub numele de *dinamică lexico-semantică* (Bidu-Vrăncianu 1993, 2003; Stoichițoiu-Ichim 2001, 2006). Din exemplele numeroase reținem câteva înregistrate de noile ediții ale dicționarilor: MODELAREA unui caracter față de MODELAREA unui material, A SĂPA urme adânci față de A SĂPA în piatră, în lemn, CORPURILE COMPONENTE ale unui ansamblu de clădiri față de FORȚELE COMPONENTE (forțe care produc asupra unui corp același efect ca o singură forță, numită rezultantă). Rezultă o întrebare asupra cunoașterii de către vorbitori a sensului specializat. În același timp, sensurile conotative impuse în limba comună nu se justifică printr-o importanță mai mare a domeniului și nici printr-un interes deosebit pentru termenii respectivi. Analogia care stă la baza noului sens este evidentă într-o măsură mai mare sau mai mică, asigurând în grade diferite funcția de comunicare și pe cea expresivă a limbii. Dinamica lexico-semantică este interesată de acest tip de relație a LS cu LC.

Extinderea conceptelor se manifestă la nivel lexical prin adăugarea la termenii respectivi a unor determinanți specifici domeniului spre care se produce respectiva extindere. Un exemplu edificator este cel al termenului TURN, care a început să migreze și spre alte domenii. Cea mai notabilă manifestare a acestei tendințe de expansiune și imersiune în alte limbaje de specialitate este concretizată în utilizarea termenului în discuție în diverse sintagme în care se află pe poziția de determinant: TURN DE RĂCIRE = “construcție din lemn, beton armat etc., în interiorul căreia se realizează răcirea cu aer (până la o temperatură apropiată de cea atmosferică) a apei care circulă într-o instalație industrială”. TURN DE SONDĂ (sau AL SONDEI) = “turlă de sondă”. (miner.) TURN DE EXTRACȚIE = “construcție de suprafață situată deasupra gurii unui puț de mină și în care se găsesc organele de ghidare a cablurilor instalațiilor de transport din puț și platformele pentru încărcarea și descărcarea coliviilor”. TURN DE SĂPARE = “instalație provizorie de suprafață, montată în vederea săpării unui puț de mină, prevăzută cu dispozitivele necesare de antrenare și de ghidare a cablurilor care fac legătura dintre trolul de manevră și instalațiile mobile din interiorul puțului”. TURN DE APĂ = “castel de apă”. (av.) TURN DE CONTROL = “construcție foarte înaltă, dominând un aeroport, din care se dirijează zborurile aeronavelor”. TURN DE FILDEȘ (sau DE IVORIU), se spune pentru “a arăta izolarea de viață, de realitățile înconjurătoare a unui scriitor, a unui artist, a unui om de știință etc”. În exemplele de tipul celor date, se operează astfel modificări contextuale, vizibile la nivel lingvistic, constând în redefinirea termenului.

O analiză contextuală poate contribui la diferențierea/dezambiguizarea semantică. Aceasta se impune mai ales prin faptul că unii termeni, în combinații libere, ajung să desemneze concepte noi, fapt motivat de dinamica cunoașterii. Identificarea semantică prin context este necesară și pentru sensurile de bază, inclusiv în cazul unor termeni foarte importanți, cum ar fi CONSTRUCȚIE (s.1- “clădire executată din zidărie, lemn, metal, beton etc., pe baza unui proiect, care servește la adăpostirea oamenilor, animalelor, obiectelor etc.”, s.2- “faptul de a construi”, s.3- “ramură a economiei naționale...”, s.4- “(Lingv.) grup de cuvinte între care există anumite raporturi sintactice...”). Dacă specializarea contextuală a unor sensuri (cum ar fi s.3 și s.4) ni se pare firească, în schimb, e mai puțin obișnuită necesitatea contextului pentru distincția

dintre sensul întâi și al doilea:

s.1- “Cea mai mare *construcție* gotică din țară și una dintre cele mai ample din SE Europei, Biserica Neagră din Brașov, are o lungime de 89 m, o lățime de 37 m și o înălțime a turnului de 65 m” (Constantinescu 1989: 147).

s.2- “*Construcția* bisericii romano-catolice a început după 1380 când Brașovul devine reședință a protopopiatului Țării Bârsei și a durat peste un secol” (Constantinescu 1989: 147).

La fel, CLĂDIRE are nevoie de context pentru a face distincția dintre cele două sensuri ale sale: s.1 - “acțiunea de a clădi” și s.2 - “(concr.) construcție înălțată la suprafața pământului și care servește la adăpostirea unor oameni, unor animale, unor obiecte și instalații etc.”

s.1 - “*Clădirea* palatului a început în 1440 sau după 1458, la comanda familiei Luca Pitti (1394-1472), fiind terminată în sec. XVI” (Constantinescu 1989: 239).

s.2 - “*Clădirea* albă a Cazinoului cu formele sale curbilinii și ornamentale inspirate din fauna, flora și heraldica marină, se încadrează armonios în peisajul marin din care răsare îndreptățind denumirea de perlă a Mării Negre” (Constantinescu 1989: 193).

Se detașează sintagmele fixe care contribuie la îmbogățirea inventarului conceptual al terminologiei din domeniul arhitecturii. Termeni precum BANDĂ, BISERICĂ, CRUCE, CHEIE, ROZETĂ, TAMBUR, sunt termeni care provin din LC și care dobândesc sens în domeniul arhitecturii prin compliniri contextuale adecvate (BANDĂ LOMBARDĂ, BISERICA-HALĂ, CRUCE LATINĂ, CHEIE PANDANTĂ).

BANDĂ LOMBARDĂ - “Această grijă de a armoniza elevația zidurilor se regăsește și în decorația exterioară, animată de un sistem de arcaturi oarbe (*benzi lombarde*) separate de benzi verticale ieșite în relief (lesene)” (Botez-Crainic1995: 124).

CRUCE LATINĂ - “Planul bazilical, în *cruce latină*, prezintă o dezvoltare inedită a corului și a transeptului, care poate răspunde necesităților liturgice și creșterii numărului de pelerini” (Botez-Crainic1995: 73).

BISERICA-HALĂ - “Începând din anii 1350, apare tipul specific german de *biserică-hală*, biserica în care cele trei nave (centrală și colaterale) au aceeași înălțime, ceea ce dă naștere unei structuri generale cu un caracter profund unitar” (Botez-Crainic 1995: 88).

CHEIE PANDANTĂ –“Elementele decorative: lierne, tierseroane, *chei pendante*, exuberantele evantaie fan waltz (cum sunt cele de la catedrala Gloucester) au invadat bolțile” (Botez-Crainic 1995: 90).

Asemenea sintagme pot fi încadrate în dinamica conceptuală (denotativă) a terminologiei arhitecturii.

Alte sintagme cu un grad de fixare relativ mic, exprimă valori conotative: INSPIRAȚIE GOTICĂ, INFLUENȚĂ GOTICĂ, TENEBRE GOTICE, TOAMNĂ BAROCĂ, FESTIVAL BAROC. În toate aceste sintagme, adjectivele GOTIC și BAROC, au valoare denotativă, mai mult sau mai puțin determinologizată, dar cu păstrarea nodului dur al sensului specializat, fiind termenul-suport al sintagmei nominale. Întreaga sintagmă se caracterizează prin valori expresive rezultate din combinațiile insolite și sensul concret al substantivelor cu care se combină. Substantivul are în aceste situații, un rol semantic secundar, redus la valoarea conotativă pe care adjectivul specializat o primește în mod indirect.

Aceste exemple de banalizare a unor termeni specializați, demonstrează importanța determinării situațiilor specifice fiecăruia, pentru o abordare și o cercetare corecte.

Relația actuală dintre lexicul specializat și cel comun, presupune o diversitate a situațiilor, de care trebuie să ținem cont, în analiza terminologică. Lexicul din arhitectură manifestă interes pentru vorbitorul obișnuit, fapt determinat de noile realizări arhitectonice coroborate cu piața imobiliară, care a înregistrat o bună evoluție în ultimii ani.

Din această perspectivă, rolul presei este esențială, în precizarea mai clară a sensurilor unor termeni specializați. În unele cazuri, dezvoltarea sinonimiei este justificată de o dorință de precizie când unul dintre termeni este polisemantic. Ne referim la sinonimia dintre termenii CLĂDIRE, a cărui polisemie a fost demonstrată anterior și IMOBIL. “În general cea mai mare investiție pe care o face un om în decursul vieții este achiziționarea unui IMOBIL. Datorită acestui cost foarte mare au fost create asigurările de CLĂDIRI și bunuri, ce te protejează pe tine și afacerea ta” (Ziarul Financiar 2013/februarie).

Pe de altă parte, textele din presă precizează și impun termeni specializați, neînregistrați în dicționarele generale sau de specialitate. Astfel, apar noi cazuri de sinonimie, care, în unele situații îmbogățesc seriile sinonimice deja existente (ex. CENTRU COMERCIAL =

MALL = SUPERMARKET). “Cele mai mari MALL-uri din București au rămas cu zeci de spații comerciale goale, la finalul crizei economice, în condițiile în care vânzătorii se băteau până nu demult să prindă un loc într-unul din marile centre comerciale ale Capitalei. Cel mai prost o duc SUPERMARKET-urile noi din sudul Bucureștiului, Liberty Center, și Grand Arena, unde au rămas o mulțime de spații comerciale libere, pe măsură ce unele firme au ales să elibereze locațiile” (Ziarul Financiar 2012/septembrie).

În concluzie, interesul sporit al vorbitorilor care utilizează limba comună ca mijloc preponderent de comunicare și care includ în limbajul lor unități terminologice, al căror sens îl cunosc în grade diferite, conferă *limbajului arhitecturii* caracterul de flexibilitate și actualizare permanentă.

Referințe bibliografice

- Bidu-Vrânceanu, A. (1993). *Lectura dicționarilor*. București: Editura Metropol.
- Bidu-Vrânceanu, A. (2000). *Lexic comun, lexic specializat*, București: Editura Universității din București.
- Bidu-Vrânceanu, A. (2007). *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București.
- Botez- Crainic, A. (1995). *Istoria artelor plastice*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Constantinescu, D.T. (1989). *Construcții monumentale*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Stoichițoiu-Ichim, A. (2001). *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*. București: Editura All.
- Stoichițoiu-Ichim, A. (2006). *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*. București: Editura Universității din București.

Dicționare

- DEX – (1998). *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a 2-a, București: Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic.
- DEXI – (2007). *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău: Editura Arc & Gunivas, Italia.
- DSL – (2005). Bidu-Vrânceanu, A., Călărașu, C., Ionescu-Ruxăndoiu, L., Mancaș, M., Pană Dindelegan, G. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Nemira.
- Dart. – (1995). Popescu, M., (coord.) *Dicționar de artă*, București: Editura Meridiane.